

Oponentský posudek habilitační práce

Karlova univerzita v Praze: Pedagogická fakulta

Obor řízení: Speciální pedagogika

Uchazeč: Mgr. Monika Mužáková, Ph.D.

Pracoviště uchazeče: Katedra speciální pedagogiky PedF UK v Praze

Název habilitační práce: *Koexistence solidarity a nesvobody. Každodennost člověka s mentálním postižením v totalitárním Československu*

Oponent: prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

Pracoviště: Katedra speciální a inkluzivní pedagogiky, Pedagogická fakulta MU, Brno

V habilitační práci řeší autorka Mgr. Monika Mužáková, Ph.D. aktuální téma týkající se života osob s mentálním postižením ve společnosti v průběhu posledních čtyřiceti let. Předložená habilitační práce sleduje hodnoty vzájemnosti, individuální lidské sounáležitosti i skupinové solidarity v totalitním Československu a hledá vědecký rámec pro postoje jednotlivců k fenoménu mentálního postižení v souvislostech většinového pojmání odlišnosti v prostředí komunistické společnosti.

Cílem výzkumu realizovaného v habilitační práci bylo prostřednictvím předložených příběhů klást otázky z pohledu pamětníků ohledně toho, kde rodiny s potomkem s mentálním postižením hledaly útěchu, radost, rovnováhu a pomoc a kde se jim dostávalo uznání.

Habilitační práce vychází z výzkumů realizovaných v letech 2011-2012 orální metodou, kde byly analyzovány zkušenosti dvaceti osmi rodičů dětí s mentálním postižením. Autorka si kladla za cíl odpovědět na otázku, jaký byl skutečný život zkoumaných rodičů a jejich dětí žijících v letech 1948-1989. Z hlavního pojmu výzkumu – solidarita, sounáležitost a obětavost – vyplynul dílčí cíl, který nabídl širší pochopení výzkumných otázek i závěrů ve vztahu k současnosti a budoucnosti těchto rodin. Klíčová analytická kategorie solidarita s rodiči potomků s mentálním postižením byla postupně porovnávána podle konkrétních výpovědí účastníků výzkumu ve strukturovaných podkategoriích. Byla zde rozlišena solidarita v rámci rodiny, sousedů, přátel, odborníků, zaměstnání a občanských struktur. Komplexně zpracovaná část tohoto výzkumu byla publikovaná v monografii Mužáková (2016) *Byly to naše děti*.

Výzkum v habilitační práci je rozšířen o interpretování jednotlivých aktérů z nejrůznějších aspektů ve spojitosti s celistvými životními příběhy těchto rodin. Kolektivní narativní studie je tvořena šesti rozsáhlými případovými studii longitudinálního charakteru, kdy vybraní rodiče byli kontaktováni opakovaně po sedmi letech od předešlého výzkumu (rok 2011, 2018). Představen je zde ucelený životní příběh rodin, kdy respondenti v druhém rozhovoru hovoří zejména o svém současném životě a změnách, které se udály s jejich dětmi s mentálním postižením za tuto dobu. A právě tato druhá nadstandardní část výzkumu vytváří vysokou odbornou hodnotu habilitační práce.

Ke zvoleným metodám habilitační práce lze uvést, že jsou vhodně zvolené ke splnění stanoveného cíle. Habilitační práce je zpracovaná jako teoreticko-metodologická studie s empirickým šetřením. Teoretická část práce má charakter monografické procedury. Jedná se o teoretický výzkum vypracovaný za pomoci techniky analýzy odborné literatury české a zahraniční, analýzy legislativních dokumentů a četných internetových zdrojů ze všech studovaných oblastí. Fundovaným zpracováním teoretické části si autorka připravila dobrá teoretická východiska pro zpracování výzkumu habilitační práce.

Habilitační práce je členěná do sedmi kapitol. V první kapitole je uveden vědecký cíl práce týkající se fenoménu sounáležitosti v rámci totality. Ve druhé kapitole jsou uvedena fakta z oblasti školství a ústavnictví k vybraným právním úpravám predikujícím společenské vyloučení lidí s mentálním postižením v Československu (1948-1989). Ve třetí kapitole je uveden metodologický rámec výzkumu. Ve čtvrté kapitole je charakterizován člověk s mentálním postižením. Jsou analyzovaná témata jako solidarita nejbližších, přátelé, nejbližší komunita a sousedé, postoje odborníků, kolegové v zaměstnání a občanská angažovanost rodičů. V páté kapitole je uvedeno šest příběhů o odlišnosti – kolektivní narativní studie. V šesté kapitole je uveden interpretační rámec výzkumu. Diskuse se týká těchto oblastí: subjektivní postoje rodičů ke zkušenostem se solidaritou, odraz mentálního postižení ve většinovém totalitním diskurzu, totalita a diskriminace jako možný důvod k posílení některých mezilidských vazeb, ztotožnění zkušeností rodičů s diskriminací se zkušeností jiných vyloučených skupin a možnosti solidarity s rodinami dětí s mentálním postižením. Poslední subkapitola se zabývá otázkami reflexe a demokratických změn v narativu rodičů. V sedmé kapitole je uveden intervenční rámec výzkumu. Jedná se o témata, jako jsou některé výzvy české speciální pedagogiky na počátku 21. století, vhodné možnosti angažované podpory lidí s mentálním postižením, rovnováhu práv a povinností s ohledem na potřeby lidí

s mentálním postižením a otázky mravnosti v kontextu lidských práv osob s mentálním postižením.

Teoretická část habilitační práce se všemi kapitolami a subkapitolami je zpracována věcně správně, vybraná témata jsou dobře zvolená, citace je v normě, jednotlivé subkapitoly na sebe logicky navazují a poskytují autorce dobrá teoretická východiska pro zpracování výzkumné části habilitační práce.

Empirická část habilitační práce obsahuje metodologii výzkumu, interpretaci výzkumného šetření, diskuzi a závěr. Cíle a metodologie výzkumu jsou uvedeny výše. Ke zpracování výzkumu nemám připomínky.

Z analýzy získaných výsledků výzkumu vyplývá, že společenské vnímání mentálního postižení jako rovnocenné formy bytí a jeho prezentace ve veřejném prostoru spoluurčuje pocit uznání pro jeho nositele i jeho blízké. Současně je třeba uvést, že v rodičích přetrvávají obavy rodičů z osamělosti jejich dětí s mentálním postižením v dospělém věku. Východisko lze hledat v porozumění potřebám dospělých a osob s mentálním postižením a jejich stárnoucích rodičů prostřednictvím sounáležitosti a důrazu na lidskou důstojnost člověka jakkoli znevýhodněného. A zde je třeba souhlasit s autorkou, že i to je úkol speciální pedagogiky a dalších pomáhajících profesí.

Po stránce jazykové a grafické odpovídá habilitační práce standardním požadavkům stanoveným na tento typ prací. Počet stran je 268, počet titulů odborné literatury 103 ze všech studovaných oborů včetně titulů zahraničních, 28 článků a statí v odborných časopisech a 7 dokumentů včetně internetových zdrojů.

Otázky k obhajobě:

1. V čem spatřujete sílu zkoumaných rodin v jejich výchově dětí s mentálním postižením?
2. Vaše výzkumné šetření bylo dlouhodobého a zachycovalo období cca čtyřiceti let. Jaký vliv jste pozorovala v jednání rodin v určitých daných společenských podmínkách, které se zejména v posledních letech podstatně změnilo pro výchovu dětí s mentálním postižením?

Závěr posouzení obsahové a odborné stránky práce:

Předložená habilitační práce **Mgr. Moniky Mužákové, Ph.D.** je významným příspěvkem k řešení problematiky osob s mentálním postižením, jejich edukace, pracovního uplatnění a kvality života v průběhu uplynulých čtyřiceti let z pohledu jejich rodičů. Existenciální vztahy lidí v autoritářských režimech, jejich každodenní jednání, sociální interakce a hodnotové orientace představují nový předmět zájmu v současných společenských vědách. V české speciální pedagogice tento badatelský směr nebyl dosud uplatněn. Realizovaný výzkum považuji za originální řešení zkoumané problematiky.

V rámci zpracování habilitační práce autorka jednoznačně prokázala velmi dobré odborné znalosti v oboru, schopnost práce s odbornou literaturou českou i zahraniční a samostatnou tvůrčí práci při výzkumné činnosti v oboru speciální pedagogika.

Po stránce jazykové a formální odpovídá habilitační práce požadavkům stanoveným na tento typ prací a splňuje požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Speciální pedagogika. Proto doporučuji **Mgr. Monice Mužákové, Ph.D.** přiznat na základě úspěšné obhajoby titul docent v oboru Speciální pedagogika.

prof. PhDr. Marie Vítková, CSc.

V Brně 23. prosince 2018